



ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

J m é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně Daniely Zemanové jako soudkyně zpravodajky, soudkyně Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Přibáně o ústavní stížnosti **Lit** , zastoupeného Mgr. Simonou Hinkelmanovou, advokátkou, se sídlem Slovanská 275/16, Šumperk, proti usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. října 2024, č. j. 7 To 85/2024-3076, a usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 25. září 2024, č. j. 3 T 7/2024-3063, za účasti **Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Praze**, jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 25. září 2024, č. j. 3 T 7/2024-3063, a usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 30. října 2024, č. j. 7 To 85/2024-3076, bylo porušeno základní právo stěžovatele na bezplatnou pomoc obhájce zaručené v čl. 40 odst. 3 větě třetí Listiny základních práv a svobod.

II. Tato usnesení se proto ruší.

Odůvodnění:

I.

Podstata věci

1. Ústavní soud v tomto nálezu navazuje na svou předchozí judikaturu a vyjadřuje se k podmínkám, za kterých obecné soudy nepřiznaly obviněnému nárok na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu.

II.

Skutkové okolnosti a obsah napadených rozhodnutí

2. V rámci trestního řízení vedeného proti stěžovateli požádal stěžovatel o přiznání bezplatné obhajoby nebo obhajoby za sníženou odměnu. Svůj návrh odůvodnil tím, že pobírá čistou mzdu ve výši 18 000 až 20 000 Kč měsíčně, hradí vyživovací povinnost ve výši 3 000 Kč měsíčně, za bydlení platí 4 000 Kč měsíčně, má dluhy převyšující částku 45 000 000 Kč, z nichž podstatná část je exekučně vymáhána a očekává, že v případě jeho odsouzení mu bude uložena povinnost k náhradě škody ve výši okolo 50 000 000 Kč.

3. Krajský soud žádost stěžovatele zamítl. Podle něj pouhá nemajetnost stěžovatele není důvodem pro to, aby za něj náklady obhajoby vzniklé v souvislosti s pácháním úmyslné trestné činnosti nesl stát. K takovému postupu by musely přistoupit další skutečnosti, které by vyloučily možnost stěžovatele v budoucnu náklady obhajoby uhradit, jako například úpadek stěžovatele či nucené přerušení jeho studia. Žádné takové mimořádné okolnosti u stěžovatele dány nejsou. Stěžovatel je zaměstnán a může být zaměstnán i s vyšším finančním ohodnocením. Navíc je souzen za možné spáchání úmyslné majetkové trestné činnosti, při níž měl dostat do finančních problémů desítky poškozených. Na takové obžalované institut bezplatné obhajoby nemíří. Případná povinnost nést své náklady obhajoby v případě odsouzení je součástí přijímání odpovědnosti za spáchaný trestný čin.

4. Stížnost stěžovatele proti usnesení krajského soudu vrchní soud zamítl. Souhlasil s krajským soudem v tom, že stěžovatel může náklady obhajoby uhradit z příjmu ze zaměstnání. K tomu odkázal na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1339/23, ve kterém Ústavní soud řešil obdobný případ odsouzeného, který byl oproti stěžovateli výrazně starší, přesto u něj Ústavní soud shledal, že je schopen pracovní činností náklady obhajoby uhradit. Ani exekuce vedená proti stěžovateli nemůže odůvodnit přiznání bezplatné obhajoby. Exekucí je totiž postižena pouze část mzdy stěžovatele a je mu ponechána nezabavitelná částka, ze které stěžovatel může náklady obhajoby, byť v minimálních splátkách, hradit. Případně se stěžovatel může dohodnout se svými věřiteli, aby část finančních prostředků uvolnili na náklady obhajoby.

III.

Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel podává proti shora označeným usnesením ústavní stížnost, neboť podle něj porušují jeho základní práva podle čl. 36 odst. 1 a 4 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

6. Rekapituluje judikaturu Ústavního soudu k rozhodování obecných soudů o žádostech obviněných o bezplatnou obhajobu či obhajobu za sníženou odměnu. Zdůrazňuje, že obecné soudy nesmějí pro přiznání těchto nároků vyžadovat splnění podmínek, které nemají oporu v právní úpravě či judikatuře, jako například, aby nemajetnost obviněného nebyla zaviněna jeho vlastním jednáním. Obecné soudy jsou při rozhodování o nároku na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu povinny vyhodnotit současné finanční možnosti obviněného a při jejich nedostatečnosti i jejich potenciál do budoucna. Dostatečnost potenciálu je možné odůvodnit i tím, že je obviněný schopný pracovat, nelze tak však bez dalšího učinit v situaci, kdy jsou po něm v exekuci vymáhány vysoké

finanční částky. Dluhy obviněného mají o to větší váhu v případech, ve kterých se jich obviněný nemůže ani v několikaletém časovém horizontu zbavit. Skutkově se stěžovatelově věci velmi blíží nález sp. zn. III. ÚS 3501/20.

7. Ve věci stěžovatele obecné soudy judikaturu Ústavního soudu nerespektovaly. Nezohlednily, že stěžovatel musí mít v řízení obhájce, a pokud tedy nebude schopen zaplatit jím zvolenou obhájkyni, která není ochotná dostávat zaplacenou ve splátkách okolo 2 500 Kč měsíčně, bude muset žádat o ustanovení obhájce, ke kterému nemá takovou důvěru. Dále obecné soudy sice nerozporovaly, že je stěžovatel nemajetný, nepatříčně a v rozporu s realitou mu ale uložily hradit náklady obhajoby v minimálních splátkách či se dohodnout s věřiteli. Nezohlednily dostatečně skutečnost, že po stěžovateli je exekučně vymáhána částka přes 45 000 000 Kč, a že není schopen i při teoretickém výdělků 100 000 Kč měsíčně během celého zbytku života svoje závazky splatit, natož pak náklady obhajoby. V případě odsouzení si navíc ve výkonu trestu moc nevydělá. Po propuštění z výkonu trestu mu bude 50 let se záznamem v rejstříku trestů a jeho pracovní uplatnění bude nižší.

IV.

Procesní předpoklady řízení a průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení podle zákona o Ústavním soudu. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas k tomu oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je řádně zastoupen (§ 29 až § 31 zákona o Ústavním soudu). Vyčerpal též všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv a jeho ústavní stížnost je proto přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

9. Ústavní soud nenařídil ústní jednání, neboť od jednání nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V.

Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatele

10. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil vrchní soud, podle kterého k porušení ústavně zaručených práv stěžovatele nedošlo. Námitky obsažené v ústavní stížnosti opakují argumentaci stěžovatele uplatněnou v řízení před obecnými soudy. S ní se vrchní soud ve svém rozhodnutí vypořádal. Nově vznesená námitka, tedy že zvolená obhájkyň stěžovatele nechce vést obhajobu hrazenou splátkami, není relevantní.

11. V replice na vyjádření vrchního soudu stěžovatel uvedl, že pokud v ústavní stížnosti vyjádřil nesouhlas obhájkyň vést obhajobu na základě splátkového kanceláře, reagoval tak na úvahu vrchního soudu a nejde proto o novou nepřípustnou námitku. Dále doplnil, že v mezidobí byl v projednávané trestní věci nepravomocně odsouzen k 8,5 letům trestu odnětí svobody. V případě nástupu do výkonu trestu mu výrazně poklesne příjem a vzrostou výdaje. Nepravomocně mu též byla uložena povinnost k náhradě škody ve výši

36 000 000 Kč. I tyto skutečnosti svědčí o důvodnosti jeho žádosti o přiznání obhajoby bezplatné či za sníženou odměnu.

12. Krajský soud se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

13. Vreční státní zastupitelství v Praze se ve lhůtě k ústavní stížnosti nevyjádřilo, má se tedy v souladu s poučením za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdalo (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu). Výslovně se postavení vedlejšího účastníka vzdalo Krajské státní zastupitelství v Praze (§ 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

VI.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud posoudil všechny výše uvedené okolnosti a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

VI.A Obecná východiska

15. Ústavně zaručené právo na obhajobu [čl. 40 odst. 3 Listiny; čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod] je vedle presumpce neviny základní podmínkou spravedlivého trestního procesu (nález sp. zn. III. ÚS 83/96). Jeho součástí je i právo obviněného, který si pro svou nemajetnost nemůže zcela nebo zčásti sám hradit náklady obhajoby, na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu, a tomu korespondující povinnost soudu rozhodnout o tom, že náklady obhajoby ponese zcela nebo zčásti stát (nález sp. zn. I. ÚS 22/10, bod 20). Právo na obhajobu je subjektivním právem, má však přímý vliv též na naplnění objektivní hodnoty spočívající ve zjištění a spravedlivém potrestání pachatele trestného činu (nález sp. zn. I. ÚS 848/16, bod 13).

16. K posuzování nároků na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu přistupuje Ústavní soud zdrženlivě, neboť jde o otázku do značné míry závisející na úvaze trestních soudů (nález sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 15). Rolí Ústavního soudu není jejich činnost nahrazovat. Důvodem k jeho zásahu jsou proto pouze situace, kdy jsou závěry trestních soudů v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, zatíženy zjevným logickým rozporem, případně svévolné (nález sp. zn. II. ÚS 483/23, bod 12).

17. Podle § 33 odst. 2 trestního řádu osvědčil-li obviněný, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení soudce, že má nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu. Při zkoumání naplnění podmínky nemajetnosti dle citovaného ustanovení se hodnotí primárně současné finanční možnosti obviněného a nejsou-li shledány dostatečnými, je hodnocena i jeho majetková potencialita do budoucna (nález sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 16).

18. Současné i budoucí finanční možnosti obviněného musí soudy posuzovat na základě konkrétních a aktuálně zjištěných skutečností, jako jsou zdravotní stav, vzdělání, schopnosti a dosavadní příjmy obviněného. Není možné vycházet z pouhých hypotéz a spekulací, které nemají podklad ve zjištěných skutečnostech (nález sp. zn. III. ÚS 3582/20, bod 24). Soudy musí přihlídnout též k okolnostem, které možnost obviněného zajistit si prostředky na úhradu obhajoby oslabují, jako například

exekučně vymáhané dluhy nebo probíhající insolvence. Relevantnost těchto okolností je přitom o to větší, pokud jde o dluhy obviněného, jichž se nemůže zbavit ani ve střednědobém (několikaletém) časovém horizontu (nález sp. zn. III. ÚS 3501/20, body 20 a 21).

19. Soudy nemohou při posuzování nároku na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu tento nárok odmítnout toliko na základě argumentace, že stěžovatel si svoji neschopnost obhajobu hradit způsobil svým vlastním předchozím závadným jednáním. Právo na bezplatnou obhajobu nebo za sníženou odměnu je totiž složkou základního práva na obhajobu, které přísluší každému bez rozdílu jen s přihlédnutím ke splnění (přiměřených) zákonných podmínek (nález sp. zn. I. ÚS 3966/17, bod 9). Zákon podmínku nedostatku zavinění nestanoví, proto ji ani soudy nemohou vyžadovat (nález sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 22).

VI.B Aplikace na projednávanou věc

20. V projednávané věci je třeba přisvědčit stěžovateli, že obecné soudy výše uvedená hlediska stanovená judikaturou Ústavního soudu nerespektovaly a ústavně zaručené právo stěžovatele na bezplatnou pomoc obhájce neochránily.

21. Pokud jde o rozhodnutí krajského soudu, ten sice uznal, že stěžovatel je nemajetný, následně po něm ale vyžadoval naplnění určitých mimořádných kritérií, pro která by mu mohl nárok na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu přiznat. Žádná taková kritéria však zákon ani judikatura nestanoví. Z věcí posuzovaných Ústavním soudem nelze vyvozovat, že pouze v těchto případech (např. úpadek žadatele, nutnost přerušit jeho studia) je nárok obviněného důvodný, zatímco v jiných nikoliv. Okolnosti rozhodné pro posouzení současných i budoucích majetkových poměrů je především nutné hodnotit komplexně. Proto i u kritérií vyžadovaných krajským soudem Ústavní soud v některých případech naopak shledal, že nepřiznání nároku obecnými soudy neporušilo ústavně zaručená práva stěžovatele (např. úpadek žadatele ve věci sp. zn. I. ÚS 2865/24), zatímco v jiných případech toto porušení shledal, a to i za jiných než krajským soudem vyjmenovaných okolností, mimo jiné i ve věci, ve které se proti stěžovateli vedla exekuce pro vysoké dluhy (např. ve věci sp. zn. III. ÚS 3501/20). Požadoval-li proto krajský soud po obviněném „kvalifikovanou nemajetnost“, kterou zákon ani judikatura pro přiznání nároku nevyžadují, porušil právo obviněného na bezplatnou pomoc obhájce.

22. Krajský soud dále nesprávně přičetl stěžovateli k tíži, že si svou nemajetnost přivodil sám svým závadným jednáním. Jak Ústavní soud vyložil výše, předchozí zavinění obviněného na jeho vlastní nemajetnosti nemůže mít na posuzování jeho žádosti o obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu vliv.

23. Pochybení krajského soudu následně nenapravit ani vrchní soud, který zejména při své úvaze o schopnosti obviněného náklady obhajoby zaplatit nezohlednil, že srážkami ze mzdy není obviněný schopen v několikaletém časovém horizontu své dluhy přesahující 45 000 000 Kč splatit. S příjmem okolo 20 000 Kč měsíčně, při absenci vlastnictví hodnotnějších movitých či nemovitých věcí a zmíněnou výší dluhů se nachází v těžko řešitelné finanční situaci. Pokud by měl obviněný dluh na nákladech obhajoby upřednostnit před exekučně vymáhanými dluhy a hradit jej splátkami z nezabavitelné částky, schází pro tuto úvahu vrchnímu soudu dostatečný podklad. Jeho analogický poukaz na § 391 odst. 3 insolvenčního zákona totiž není případný, neboť dané ustanovení

se vztahuje na případy, v nichž dlužník ze své nezabavitelné částky uspokojuje přihlášené věřitele v insolvenčním řízení, a to v souladu s pravidly tohoto řízení. Z tohoto ustanovení nelze dovozovat, že by dlužník měl z nezabavitelné částky hradit pohledávky mimo exekuční či insolvenční řízení. Uvedeným příměrem proto nelze možnost splátek nákladů obhajoby z nezabavitelné částky odůvodnit. Nutno dodat, že ve věci sp. zn. II. ÚS 1339/23 (nejde o nález, jak se domnívá vrchní soud, ale o usnesení) Ústavní soud sice splátky nákladů obhajoby připustil, nezabýval se ale nijak možností splátek z nezabavitelné částky v situaci, kdy je proti obviněnému vedena exekuce.

24. Představa dohody stěžovatele s věřiteli na uvolnění finančních prostředků k úhradě nákladů obhajoby je pouhou hypotézou vrchního soudu, jejíž naplnění je vzhledem k předpokládanému zájmu věřitelů na úhradě svých pohledávek jen málo pravděpodobné.

VII. Závěr

25. Lze shrnout, že obecné soudy nedostály povinnosti chránit a naplňovat právo obviněného na pomoc obhájce podle čl. 40 odst. 3 věty třetí Listiny základních práv a svobod. Krajský soud ač konstatoval nemajetnost stěžovatele, vyžadoval po něm naplnění dalších kvalifikovaných kritérií, která zákon nezná a judikatura některá z nich používá pouze jako důležitá hlediska při komplexním hodnocení majetkových poměrů, nikoliv však jako podmínku pro přiznání nároku. Vrchní soud pochybení krajského soudu nenapravit a sám dostatečně nepřihlédl k vysokým dluhům stěžovatele, kterých se stěžovatel nemůže v několikaleté době zbavit (i při výdělku 1 000 000 Kč ročně by je splácel přes 45 let). Svůj závěr o možnosti splátek nákladů obhajoby z exekučně nezabavitelné částky řádně nepodložil a závěr o možnosti dohody stěžovatele s věřiteli o uvolnění finančních prostředků k úhradě nákladů obhajoby vystavěl na pouhé hypotéze, jejíž naplnění je spíše nepravděpodobné.

26. Ústavní soud proto ústavní stížnosti zčásti vyhověl a usnesení obou obecných soudů podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 2. června 2025

Daniela Zemanová v. r.
předsedkyně senátu

Za správnost vyhotovení:
Michaela Vrbová